

Kırgız Türklerinde “Keşik” Geleneği

The Keshik Tradition Among Kyrgyz Turks

Kemal Polat*

Öz

Misafirperverlik, Türk kültürünün önemli bir parçasıdır. Anadolu’da olduğu gibi, Türkistan’da yaşayan Türk boyları da misafire büyük değer verir ve misafirperverliğin en güzel örneklerini sergilerler. Bu konuda dikkat çeken topluluklardan biri de Kırgızlardır. Kırgızlar, misafir ağırlamaktan büyük mutluluk duyarak konuklarına saygı ve nezâketle davranırlar. Kırgızlarda düğünler ve diğer tören yemekleri gibi özel günlerde misafir sofralarında uygulanan önemli geleneklerden biri de “keşik”tir. Keşik, gelinin veya damadın babasının evinden getirilen, misafirin bir ziyafetten dönerken yanında evine götürdüğü ya da yaşlıların sofrada kendi paylarından gençlere verdiği yiyecekleri ifade eder. Bu gelenek, Kırgız Türkleri arasında önemli bir yere sahip olmasına rağmen, akademik anlamda yeterince incelenmemiş ve bu nedenle pek bilinmemektedir. Bu makalede, Kırgız Türklerinde köklü bir geçmişe sahip olan ve günümüzde de canlılığını koruyan keşik geleneği kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı, pek bilinmeyen ancak kültürel açıdan önemli bir gelenek olan keşik uygulamasını gün yüzüne çıkarmak;

Geliş tarihi (Received): 20-02-2025 Kabul tarihi (Accepted): 20-03-2026

* Prof. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Bilimleri Bölümü. Bişkek-Kırgızistan/
Prof. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas University, Faculty of Theology, Department of Religious Studies. kemal.polat@manas.edu.tr; Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Eskişehir-Türkiye/ Anadolu University, Faculty of Letters, Department of History. kemalpolat@anadolu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-9259-8016

tanınıp uygulanmasını sağlayarak topluma sunduğu faydalardan daha geniş kesimlerin yararlanmasına katkı sunmaktır. Aynı zamanda bu geleneğin unutulmasının veya yok olmasının önüne geçerek, gelecek kuşaklara aktarılması hedeflenmektedir. Araştırma sürecinde, literatür taraması ve saha araştırması olmak üzere iki temel yöntem kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, keşik geleneğinin düğünler, törenler, hayır yemekleri ve misafir sofralarında köklü bir yere sahip olduğunu ve derin anlamlar taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu anlamlar arasında; keşiğin rızıkla özdeşleştirilmesi, keşik verilen kişinin iyiliğinin istenmesi, bereketin artırılması ve israfın önlenmesi gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Günümüzde keşik geleneği, birçok bölgede tüm canlılığıyla yaşatılmaya devam etmektedir. Ayrıca keşik, dünürler arasında saygı ve değer bir göstergesi olmanın ötesinde, yakınlık ve samimiyeti pekiştirerek karşılıklı sevgi ve dostluğu güçlendirmektedir.

Anahtar sözcükler: *halk bilimi, Kırgız, keşik, gelenek, düğün*

Abstact

Hospitality is an essential component of Turkish culture. Just as in Anatolia, Turkish tribes living in Turkestan place great importance on guests and exhibit exemplary hospitality. Among these communities, the Kyrgyz stand out for their deep-rooted traditions of welcoming guests with great joy, treating them with respect and courtesy. One of the significant customs observed in Kyrgyz society, particularly during weddings, ceremonial meals, and guest gatherings, is the tradition of keşik. This practice refers to food brought by the bride or groom from their parental home, food taken by guests from a feast, or food shared by elders with younger individuals at the table. Although this custom holds an important place among the Kyrgyz Turks, it has not been sufficiently examined in academic studies and, therefore, remains relatively unknown. This article provides a comprehensive analysis of the keşik tradition, which has deep historical roots and continues to be actively practiced today. The research was conducted using a combination of literature review and fieldwork. Today, the keşik tradition continues to be practiced in its full vitality. Beyond its role in hospitality, keşik serves as a means of demonstrating mutual respect and appreciation between in-laws, strengthening bonds of affection and friendship.

Keywords: *folklore, Kyrgyz, keshik, tradition, wedding*

Extended summary

The Kyrgyz and hospitality

Hospitality is one of the most important values in Turkish culture and has been carefully preserved among Turkish tribes throughout history. This tradition, which is widely practiced from Anatolia to Central Asia, is an important cultural heritage that strengthens social relationships and encourages respect, solidarity, and sharing among individuals. The Kyrgyz are one of the communities that stand out in terms of hospitality, possessing a deep-rooted tradition of welcoming guests in the best possible way and treating them with respect. In this context, one of the most important traditions practiced at Kyrgyz hospitality tables is the sharing ritual known as “keshik.”

Keshik as a word and term

The word keshik means turn, shift, delay, luck, chance, and fortune. It refers to the food brought by the bride and groom's families; the food brought to the wedding ceremony; the leftovers from someone's meal; or a piece of food set aside especially for someone from the meal that has been eaten. As a term, keshik is a tradition of sharing practiced at Kyrgyz weddings, ceremonial meals, and guest tables. The distribution of food brought by the bride or groom's family, the treats guests take home from the feast, and the food that elders give to young people from their own portions at the table form the basic elements of keshik. This tradition is not merely about sharing food; it is also a sign of solidarity that strengthens social relationships, increases respect between individuals, and emphasizes the concepts of sustenance and abundance. Keshik also carries the meaning of a prayer for goodwill and abundance, creating a strong social bond between those who continue this tradition.

Research methodology

In this study, the keshik tradition was examined on the basis of a literature review, field research, and interviews conducted with sources. During the research process, the researchers participated in the ceremonies themselves, made direct observations, and gained in-depth knowledge about the tradition. In identifying folk beliefs related to keshik, methods such as direct observation, interviews, participant observation, and consultation with key informants were employed. The information obtained was recorded in writing and usually also recorded using a video camera or audio recording. In addition, some beliefs and practices were documented by taking photographs. During the study, systematic material was collected to cover all aspects of keshik.

This research is a qualitative study. The preferred research design/model is a "case study" that aims to achieve in-depth results regarding a specific situation. Qualitative data were obtained using a semi-structured interview technique. Information for the theoretical part of the study was obtained through a literature review. Qualitative data obtained through the literature review were subjected to content analysis, while data obtained through interviews were subjected to both descriptive and content analysis.

The tradition of keshik and its meanings

The tradition of keshik is a common cultural element practiced by the Kyrgyz Turks and other Turkic communities, dating back to the ancient Turkic social structure, which expresses the individual's responsibilities and rights within the community. Keshik, which forms a common cultural unity among all Turkic communities in Turkistan, is based on the concepts of social justice, sharing, and abundance. In the pre-Islamic period, keshik was associated with the sharing of blessing and abundance, while after Islam it became integrated with the concepts of almsgiving, charity, and the rights of servants. This shows that keshik is not just a tradition that is practiced casually, but is also perceived as a moral and social obligation. In short, keshik is a historical expression of the culture of coexistence and social responsibility in the Turkic world; it is a common cultural heritage that unites the Kyrgyz and other Turkic communities.

The findings reveal that keshik is not merely a tradition of hospitality, but also a powerful social mechanism that strengthens social unity and solidarity, prevents waste, and encourages a culture of sharing. Keshik aims to share food without waste and increase abundance, and this practice strengthens solidarity within the community.

Keshik takes on different meanings, especially during important ceremonies such as weddings, circumcisions, births, and funerals. At weddings, giving keshik is not only a sharing of food offered to guests, but also a way for the host to express their wish that the guests “to be as happy as we are and have beautiful days.” The person receiving the keshik is considered to have accepted this wish, and the chain of sharing continues. When elders give keshik to young people, it is not only a wish for long life, but also a ritual of imparting advice and responsibility that ensures the transmission of traditions and customs. The young person who receives the keshik both accepts the kindness given to him/her by elders and shows a silent commitment to continuing this tradition in the future.

Keshik is also considered an indicator of social status within the community. Especially at weddings, the quality of the keshik brought by the in-laws provides clues about the family’s economic situation and their adherence to traditions. Whether the family is rich or poor, how generous they are, how well they know the traditions, and how much they value their in-laws can be understood from the keshik they bring. This situation is seen as a reflection of the social dynamics within the community and also contributes to the shaping of mutual relationships.

However, today the keshik tradition has undergone changes in some respects and has adapted to modern conditions. Increasing economic hardship, changes in lifestyle, and differences in consumption habits have affected how this tradition is practiced. In particular, rising prices and the fact that offering keshik has become something of a competition have created discontent among some individuals and led to complaints from the source persons. Today, some families tend to turn this tradition into a competition by placing undue importance on the amount and ostentation of the keshik. However, keshik is not an element of material competition, but a tradition aimed at preserving the culture of solidarity and sharing. Therefore, it is of great importance that keshik is preserved in accordance with its essence and not turned into an element of competition between in-laws.

Values such as wishing well, sharing sustenance, increasing abundance, and preventing waste lie at the core of keshik. When preserved in its traditional sense, keshik is not merely a meal-sharing practice but also a cultural heritage that strengthens social bonds and reinforces connections between individuals.

The keshik tradition is a practice that strengthens hospitality, social solidarity, and the spirit of mutual aid, spreading a culture of sharing among individuals. This tradition, which is still alive today, ensures the consolidation of social relationships and strengthens the bonds of respect and love between individuals. As long as it remains faithful to its traditional meaning, keshik will continue to be not just a meal sharing, but an important cultural value that encourages unity and solidarity within society.

Giriş

Türkistan’da yaşayan en eski Türk boylarından biri olan Kırgız Türkleri, misafirperverlik konusunda derin köklere sahiptir. Kırgızların “Asırları kocaltan (kılımdardı karıtkan)” edep-ahlâk, örf-âdet ve geleneklerinden biri de hiç şüphesiz misafirperverliktir (Alimbekov, 1998: 48). Geçmişte konar-göçer yaşam tarzlarında olduğu gibi, günümüzde de kapıları her zaman misafirlere açıktır. Her gün evlerinde misafir ağırlamaktan mutluluk duyar, misafirlere büyük bir nezâket ve saygıyla muamele ederler. Bir yandan en lezzetli yemekleri ikram ederken, diğer yandan misafirin rahat uyuması için en iyi yatağı sererler (Abdesov, 1997: 3). Eğer evlerinde kesilecek bir koyun yoksa, tereddüt etmeden ailenin tek atını bile kesip misafire ikram ederler. Kırgızlarda sofra kurmak sadece karın doyurmak için değildir. Çünkü aslında sofra (dastorkon), dostluğun, muhabbetin, kardeşliğin, birlik beraberliğin, saygı ve sevginin ifade edildiği bir nevi kültür platformudur. Zira Kırgızlar sofrada sadece misafirlerin karınlarını doyurmaz, onlara adeta bir “kültür ziyafeti” sunar; saygı, nezaket ve güler yüz göstererek onların gönüllerini şad eder, ruhlarını da doyururlar.

Kırgız kültüründe misafirin, “Allah’ın bir lütfu” olarak kabul edildiği ve misafir ağırlamanın yüce ve kutsal bir görev sayıldığı ifade edilmektedir. (Taşmamatov, 1991: 8). Sadece özel olarak davet edilenlerin değil, kapıya gelen yolcuların da “Tanrı misafiri” (Kuday konok) olarak kabul edildiği belirtilmektedir (Misirov, 1994: 10). Bu nedenle, Kırgızlar için misafiri kabul etmemek veya gelen misafiri layıkıyla ağırlamadan uğurlamanın büyük bir kusur olarak görüldüğü ve ciddi şekilde kınandığı vurgulanır. Misafire kötü muamele eden kişi, o boyun yöneticisi tarafından çağrılarak dokuz hayvan kesme cezası verilir. Eğer bu kişinin yeterli hayvanı yoksa, mevcut olanlardan biri ceza olarak kesilir ve misafire bir çapan (palto şeklinde milli bir giysi) hediye edilir (Akmataliev vd., 2023: 112-119). Misafirin iyi karşılanmaması ve kalacak yer verilmemesi durumunda; misafir köyüne döndüğünde ev sahibinin kötü misafirperverliğini herkese anlatması durumunda ev sahibinin tüm köy halkı tarafından ayıplanabileceği ifade edilmektedir. Kırgızistan’da “Misafir evin bereketidir/misafir olan evde bereket vardır” (konok bar üydö kut bar) atasözü, misafirin önemini vurgular. Misafirlik sırasında karşılıklı hediyeleşme geleneği de vardır ve bu hediyelere “belek” denir. Misafirler, kamçı, ziynet eşyası veya müzik aleti gibi hediyeler getirir; ev sahibi de iade-i ziyarette daha değerli bir hediye ile karşılık verir (Makkambayeva, 2019: 48). Bu tür inanış ve uygulamaların, Kırgız kültüründe misafirperverliğin ne denli önemli olduğunu gösterdiği belirtilmektedir. Dolayısıyla, Kırgızların misafirperverlikleriyle ilgili halk inanışları, gelenekler ve uygulamalar arasında “keşik” geleneğinin de önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Keşik geleneği, Kırgız Türkleri ile diğer Türk topluluklarında uygulanan, kökeni eski Türk toplum yapısına kadar uzanan, bireyin topluluk içindeki sorumluluk ve hakkını ifade eden ortak bir kültürel unsurdur. Türkistan’daki tüm Türk Toplulukları arasında ortak bir kültürel birlik oluşturan keşik, toplumsal adalet, paylaşma ve bereket anlayışına dayanır. İslam öncesi dönemde keşik, kut ve bereketin paylaşılması ile ilişkilendirilirken; İslamiyet sonrasında sadaka, infak ve kul hakkı anlayışıyla bütünleşmiştir. Bu

durum, keşiğin yalnızca öylesine uygulanan bir gelenek olmayıp, aynı zamanda ahlaki ve sosyal bir yükümlülük olarak algılandığını da göstermektedir (Abramzon, 1999: 86-88). Kısaca keşik, Türk dünyasında birlikte yaşama kültürünün ve toplumsal sorumluluk bilincinin tarihsel bir ifadesi; Kırgızlar ile diğer Türk topluluklarını birleştiren ortak bir kültürel miras niteliğindedir.

1. Araştırmanın yöntemi

Araştırma sürecinde literatür taraması ve saha araştırması olmak üzere iki yöntem kullanılmıştır. Literatür taraması yapılarak temel kaynaklardan yararlanma yoluna gidilmiştir. Birinci el ve bizzat Kırgızca kaynaklar kullanılmasına özen gösterilmiş, kitaplar, makaleler ve tezler sistematik olarak incelenmiş içerik analizi yapılmıştır. Kırgızistan’da Kırgız gelenek-görenek ve âdetleri ile ilgili çalışma yapan bilim insanı ve uzmanlarla iş birliğine girerek onların eserleri, kütüphaneleri ve görüşlerinden faydalanma yoluna gidilmiştir.

Keşik ile ilgili halk inanışlarının tespitinde; doğrudan gözlem, mülakat, katılımlı gözlem ve rehber kişilerden yararlanma gibi yöntemlere başvurulmuştur. Elde edilen bilgiler yazılı olarak not alınmış; genellikle video kamera veya ses kaydı yoluyla da kayda geçirilmiştir. Ayrıca bazı inanış ve uygulamalar, fotoğraf çekilerek belgelenmiştir. Çalışmanın seyri içerisinde, keşik konusunu tüm yönleriyle kapsayacak şekilde sistemli bir malzeme derlemesi yapılmıştır. Bu amaçla, kaynak kişilere; “Keşik nedir?”, “Düşünlerde veya davetlerde keşik aldınız mı?”, “Keşik dağıtma geleneğindeki gözlemlerinizi bizimle paylaşır mısınız?”, “Kırgız kültüründe keşik çeşitleri nelerdir?”, “Sizce keşiği alana ve verene ne gibi faydaları vardır?”, “Keşik ile ilgili halk inanışları nelerdir?”, “Sizce keşiğin toplumsal faydaları nelerdir?”, “Keşik-bereket ilişkisi hakkında neler söyleyebilirsiniz?”, “Sizce keşik dağıtılırken dikkat edilmesi gereken kurallar nelerdir?”, “Keşik-israf ilişkisi hakkında neler söyleyebilirsiniz?” gibi çeşitli sorular yöneltilmiş; kaynak kişilerden elde edilen bilgiler betimsel ve içerik analizine tabi tutulmuş, gözlemlerle desteklenmiştir. Kırgızistan’ın her bölgesinden olmak üzere, 20 kişiyle evlerinde ya da katıldığımız törenlerde yüz yüze görüşülerek mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kaynak kişilerin, buldukları bölgenin inanışlarını en iyi bildiği düşünülen kişiler arasından seçilmesine ve Kırgızistan’ın tüm bölgelerinden katılımcılarla mülakat yapılmasına özen gösterilmiştir.

Bu araştırma, nitel bir çalışma özelliği taşımaktadır. Tercih edilen araştırma deseni/modeli, belirli bir duruma ilişkin derinlemesine sonuçlara ulaşmayı amaçlayan durum çalışmasıdır. Nitel veriler, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Çalışmanın kuramsal kısmına yönelik bilgiler, literatür taraması yoluyla sağlanmıştır. Literatür taraması ile elde edilen nitel veriler içerik analizi yöntemine (content analysis) tabi tutulurken; mülakat yoluyla elde edilen veriler hem betimsel hem de içerik analizine tabi tutulmuştur.

2. Keşik ve ilgili kavramlar

Keşik kelimesi, sıra, nöbet, gecikmek, talih, şans ve baht anlamlarına gelir (Paçacıoğlu, 2016:371; İlhan, 2023: 2549; Kola, 2022: 2233) Orta Anadolu ve diğer bazı bölgelerde “sıra”

ve “nöbet” anlamlarında yaygın olarak kullanılmaktadır (Derleme Sözlüğü, 1975: 2771). Sivas ve çevresinde, ölümün herkes için kaçınılmaz olduğu inancıyla “Eşik, beşik, keşik” atasözünde “keşik” kelimesi ölüm yerine kullanılmaktadır. Ayrıca, annelerin söylediği “Nenni desem beşiğine, bal koyayım kaşığına, ben öleyim keşiğine” şeklindeki ninni de buna güzel bir örnektir. “Keşiğini savmak” ifadesi ise “sirasını savmak” veya “ölmek” anlamında kullanılmaktadır. Sivas yöresinde, fırında alınan sıra “keşik almak”, çeşmede sıra beklemek ise “keşik beklemek” olarak ifade edilir (Üçer, 2001: 5007). Özetle, Türkçede “keşik” kelimesi “sıra ile yapılan iş”, “sıra” ve “nöbet” anlamlarıyla öne çıkmaktadır. Türkiye’de misafirler, kaldıkları evden ayrılırken “artık keşik (sıra) sizde” derler. Bu ifade, “Biz geldik size misafir olduk ve gidiyoruz; artık gelip bizim evimizde misafir olma sırası sizdedir, sizi evimize bekliyoruz” anlamına gelir. Bu ifadeler, “keşik” kelimesinin “sıra” anlamının ön planda olduğunu gösterir.

Keşik kelimesi ve bu kelimenin etrafında şekillenen kültürel unsurlar, farklı yüzyıllarda kaleme alınmış eserlerde de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, 15. yüzyılda yazılan “Vilâyet-Nâme-i Hâcî Bektâş Velî-i Horasânî” ve Necâtî Bey Dîvânı’nda, 16. yüzyılda Gedizli Kabûlî Dîvânı’nda, 17. yüzyılda Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi ve Velâyet-Nâme’de “keşik” kelimesine rastlanmaktadır. Yine 20. yüzyılda, Kırgızların “Er-Eşim Destanı’nda “Keşik çok ele kenedey, Emi bağıñ açıldı” (kene kadar keşik yok idi, şimdi bağıñ açıldı) mısraı bulunmaktadır. Kırgız kültüründe “keşik” kelimesi, sofradaki birinin yediği yemeğin kalıntısı veya özel olarak yenilen yemekten birisine verilmek üzere ayrılmış parça anlamında kullanılmaktadır. 14. yüzyılda “Coodarbeşim Destanı’nda “Keşik ele ak kurcun, içinde karta karın sür kazı” (keşik dolu ak torba, içinde kazı-karta (at eti) var idi) mısraında bu kullanım görülmektedir. Ayrıca, 20. yüzyılda “Eşimkul Menen Zuura” adlı Kırgız destanında, “Dubananın keşiğın, Carım ay kütüp karadı” (divanenin keşiğini 15 gün bekledi ümitle...) beyti de bu kelimenin kullanımına örnektir. (Hacı Bektâş-ı Veli, 2007:242-246; URL-1.)

Günümüzde Kırgızca sözlüklere baktığımızda, “keşik” kelimesinin birkaç farklı anlam taşıdığını görmekteyiz:

- 1 Mutluluk (bakıt), baht (taalay), rızık (ırıska) (Kırgız Etnografyası Boyunça Sözdük, 2005: 559-600; Akmataliev, 2015: 762). Keşik kelimesine mecazi anlamda rızık; mutluluk anlamı verilir, daha çok *ırıs-keşik* olarak geçmektedir. Yanınızda *ırıs-keşik* getirdiniz cümlesi, yanınızda mutluluk getirdiniz anlamındadır. Şiirde geçen “Evinizden duman bir kurdele gibi uzansın, içi mutluluk dolu olsun” mısralarında bu anlama işaret edilir (Akmataliev, 2015: 762-763). Kaynak kişilerimizin de keşik kelimesinin etimolojisinden bahsederken rızık, mutluluk, bereket, bolluk anlamına geldiğini özellikle ve sıklıkla vurguladıkları gözlemlenmiştir (KK-1, KK-12, KK-17).
- 2 Talih, şans, baht; dünürlerin getirdiği yiyecek, düğün dernekten getirilen yiyecek; birinin yemeğinin kalıntısı veya yenilen yemekten özel olarak birisi için ayrılan parça (Cumakunova, 2005:507; Arıkoğlu vd, 2017:1208-1209)
- 3 Keşik, dünürlerin (genellikle kadınların) getirdiği pişmiş yemeklerdir (Akmataliev, 2015: 762). Gelinin düğünde damadın evine yeni gelirken ailesi ve akrabaları tarafın-

dan yanlarında getirilen, damadın akrabalarına sunulan ikram; annesi, teyzeleri, kız kardeşleri tarafından evli kıza teslim edilen pişmiş yiyeceklerdir (Kırgız Etnografyası Boyunça Sözdük, 2005: 559-600).

- 4 Toydan veya bir ziyafetin verildiği yerden getirilen pişmiş ve artmış yiyeceklere keşik denir (Akmataliev, 2015: 767, Karataev, 2016: 6-8). Gelinin anne ve babasının evinden getirdiği veya bir misafirin ziyafetten (Seydakmatov, 1988: 142) veya cenazeden getirdiği arta kalan yiyecekler, cenaze veya düğün ziyafetinden getirilen yemek kalıntılarıdır.
- 5 Birinin yemeğinden artmış, ya da tabakta kalan yemekler, tabağın dibi (Akmataliev, 2015: 767). Artan yemek, yemeğin tamamını bitirmeyip bir kısmını bırakıp eve getirme; Yemekten sonra kalan yemeğin dibi, başkasının masasından kalan yiyeceklerdir (Kırgız Etnografyası Boyunça Sözdük, 2005: 559-600).

Günümüz Kırgızca'sında "keşik" kelimesi, temel olarak "artan yemek" anlamına gelir ve üç farklı anlamı bulunmaktadır. Kavramsal sözlüklerde üçüncü anlam olarak verilen "ırıs" (rı-zık), "Bakıt" (mutluluk) ve "taalay" (baht) aşlında kelimenin ilk ve en temel anlamıdır. Bu anlamdan, birinci ve ikinci anlamlar türemiştir. Eski Kırgız ataları, yedikleri yemekten artırap birine vermeyi ona mutluluk ve rızık sunmak olarak kabul etmişlerdir. Bu nedenle, yemek sırasında tabağın dibine "keşik" bırakılır ve dünürlerin torbasına da keşik konulurdu. Kırgız gele-neğine göre, ülkenin güney bölgelerinde, büyüklerin artan yemekleri, gençlere o büyükler gibi olmaları dileğiyle "keşik" adıyla verilir. Sadece büyüklerden artan yemekler değil, düğünler, iyi niyetle yapılan etkinlikler ve hayırlı işlerden gelen yemeklere de "keşik" denir (Seydakmetov, 1988: 142-143). "Keşik", kadınların anne babalarını ziyarete gittiklerinde götürdükleri ve dönüştü damat tarafındaki akraba ve komşularına getirdikleri yiyecekleri ifade eder (KK-2). Başka bir deyişle, yeni gelinin baba evine misafirliğe giderken pişirdiği yemek de oradan dönerken getirdiği yemek de "keşik" olarak kabul edilir (KK-3). Ayrıca, "keşik", düğünlerden ve toylardan eve götürülen ve akraba ile komşulara ikram edilen özel bir yemektir (KK-4). "Keşik", Kırgız atalarının yedikleri yemeklerden kalan son lokmanın adıdır (Akmataliev, 1993: 32-33).

Keşik kelimesiyle ilgili birkaç terim daha vardır. Bunlardan keşigi yok, rıziksız, rızıkı kesilmiş, şanssız, mutsuz, perişan demektir. "Rızığınız yok nasıl uyuyabilirsiniz!", "Fakirim, serveti yokum, bahtı karam, perişan olanım" gibi acıma ve acındırma anlamlarında kullanılır. "Dikkatli ol, dikkat et keşigi yokum. Şimdi nasıl geçineceksin eli yufkam", "Rızıkı kesilmiş zavallım, neden bu kadar üşüdü? Kızımın geleceği (serveti) fakirleşmiş!" gibi cümlelerde keşik kelimesinin söz konusu anlamları vurgulanmaktadır (Akmataliev, 2015: 766-768). "Keşigi yok" *sözüyle fakirler kastedilir (KK-4)*.

"Keşiksiz", "keşikten yoksun" veya "keşigi durmuş" ifadeleri, yoksul, mutsuz, zavallı ve bahtsız anlamlarına gelir. Bu bağlamda, "Keşik artırmak" deyimini, yemeğin bitiminden önce bir kısmını bırakmak anlamında kullanılır. Nitekim bir atasözünde, "Kendisi doymayan bir kayınbirader kime keşik bıraksın ki" denir. Ayrıca, "Keşiktüü" (ırıs-keşiktüü) deyimini, "rızkı bol olmak" anlamına gelir ve "Bahtlı, mutlu-mesut, bol kazançlı ve çok evladı olsun" şeklinde örneklendirilir (Cumakunova, 2005:507; Arıklıoğlu vd, 2017:1208-1209; Akmataliev, 2015: 768).

Özetle, kelime olarak *sıra*, *nöbet*, *gecikmek*, *talih*, *şans*, *baht* anlamlarına gelen “keşik”, terim olarak ise gelin gidecek kızın annesi, ablaları ve akrabaları tarafından hazırlanan ve gelin giderken baba evinden götürüp damadın akrabalarına ikram ettiği pişirilmiş koyun ve yanındaki hediyeleri ifade eder; bu uygulamanın çeşitli türleri de mevcuttur.

3. Keşik çeşitleri

Keşik, Kırgızların dikkat çeken ve en ilginç geleneklerinden biridir (Yüce, 2021: 224). Kırgız kültüründe büyük öneme sahip olan bu gelenek, özellikle olumlu ve hayırlı işlerde uygulanır. Toylar ve kutlamaların sıkça yaşandığı Kırgız toplumunda, keşiğin farklı türleri ve çeşitleri ortaya çıkmaktadır. Bir kaynak kişi keşiğin bu yönünü şöyle anlatmaktadır:

“Keşik, çok ilginç ve en dikkat çekici geleneklerdendir. Keşik, mutluluk, nasip, rızık ve berekettir; dolayısıyla keşiği olmayanın rızık da yoktur. Örneğin, sofrada oturup yemek yedik, hiç el sürülmemiş etler, yemekler, ekmekler, meyveler, boorsoklar vb. hepsi keşiktir. Kırgızlar eti çok sevdiği için keşik denince daha çok sofrada kalan et akla gelmektedir. Aslında, sofraya konulan her şey, misafirler karınlarını doyurup sofradan kalktıktan sonra keşiktir” (KK-5). Başka bir ifadeyle, sofraya konup hiç el değmese bile, gözün gördüğü her şey, yemek yiyenler sofradan kalktıktan sonra keşiktir (KK-6, KK-19).

3.1. Toylarda verilen keşik

Toylar birçok kutlamayı içerisinde barındırır (Çelebi, 2017: 20-39). Çünkü Türk gelenek ve göreneklere zengin bir dünyadır; her birinin kendine has özellikleri, anlamları, açıklamaları, benzerlik ve farklılıkları mevcuttur. İnsan, sosyal bir varlık olduğundan, kişiler arası iletişim her zaman canlı ve hareketlidir. Kırgız halkı da insanlarla iletişim kurmaya, sosyalleşmeye, bir iş yaparken danışmaya, fikir almaya; kaynak kişilerin ifadesiyle “toplumla birlikte su gibi akmaya” (KK-1, KK-19) büyük önem verir. İyi günde de kötü günde de çevresindeki insanlarla mutlu ve sıkıntılı anlarını paylaşmak ister. Toylarda verilen keşik, bu ilişki ağları ve diyalogun güzel bir örneğidir.

3.1.1. Düğünde verilen keşik

Halk arasında “keşik” denince ilk akla gelen, düğünde (evlenme toyunda) verilen keşiktir. Düğünde verilen keşik, düğün günü gelinin damadın evine gideceği zaman, gelinin annesi, yengesi ve ablaları tarafından hazırlanan; damadın annesine sunulan, bütün olarak pişirilmiş bir koyun gövdesi ve beraberindeki diğer yiyeceklerden oluşan çok önemli bir keşiktir (KK-7). Şöyle ki, evin kızı gelin giderken, damadın evine götürmek üzere bir koyun kesilir ve eti pişirilir, boorsok, ekmek, şeker gibi küçük tatlılarla birlikte heybeye konur ve üzerine bir bez veya başörtüsü/yazma (cooluk) örtülür. Gelinle birlikte damadın evine götürülür. Düğün esnasında, erkek tarafına hediyeler verildiği sırada, kızın annesi keşiği topluluğun önüne getirir. Damadın annesi veya o mecliste en yaşlı, bilge bir kadın heybeyi açar, “ooz tiyü” (tatma/tadına bakma) âdetini yerine getirir, dua eder ve örtüyü/başörtüsünü alır. Heybenin içinde

keşik olarak getirilen et ve diğer yiyecekleri, damadın annesi ailesine, akrabalarına, hizmet eden gelinlere ve davet ettiği komşularına ikram eder. Esas keşik budur (KK-8). Bu keşigi, düğün törenlerinde ev sahibi misafirlerine verir. Maksat, evine gelen misafirleriyle düğün yapmaktan dolayı yaşadığı mutluluk ve sevincini paylaşmaktır. Düğünde (nikâh merasiminde) kadınlara başörtü, erkeklere kalpak, en yaşlı aksakala ise ustukan (pişirilen koyunun en değerli et parçası) verilir; kalan yiyecekler oradaki misafirlere dağıtılır (KK-5, KK-19).

Bu keşik, köklü bir gelenektir; yaşlılar gençlere et sunar, kadınlara ise kuyruk kısmı ikram edilir. Orada bulunanlar, keşigi hem törende tüketir hem de bir kısmını evlerine götürürler. “Toya varıp geldim, bu benim keşigim” diyerek akrabalarını ve komşularını davet eder, onlara ikramda bulunurlar. Bu esnada, “siz de toy yapın, rızkınız bol olsun (ırıs keşiktüü bolsun), aldığımız gelin kutlu olsun (alğan kelininiz kut bolsun), bol rızıklı olsun, mutlu ve uzun ömür sürsün, çoluk çocuk sahibi olsun, yüksünmeden halkına saygılı olsun, geleneği bilen ve uygulayan bir gelin olsun” şeklinde dualar edilir (KK-12).

Bu keşigin bir diğer önemli anlamı, düğüne katılmak isteyip de gelemeyen yakınlarla, saygın dostlara ve önemli kişilere keşik gönderilmesidir. Bu, onlara verilen değer ve duyulan saygının bir göstergesidir; aynı zamanda onların dualarını almayı amaçlar. Düğüne gelemeyenlere keşik gönderilmesi özel bir gelenektir ve “şibaga” terimiyle ifade edilir. Kırgızlarda “Adı anılanın kut’u sevinir (atı atalganın kutu süyünöt)” şeklinde güzel bir söz vardır (KK-10).

Keşigin içeriğinde mutlaka bir koyunun tüm pişirilmiş eti, boorsok, ekmek, içecekler, tatlılar, kurabiyeler ve meyveler bulunmalıdır. Bunlar ayrı ayrı torbalara veya heybeye (kuncun) konur ve her torbanın en üstüne bir şal takımı gibi hediyeler yerleştirilir. Bir kaynak kişi, “Mesela ben bir düğünde meyve suları konulmuş bir çantayı açmışım ve oradan çıkan şalı kendim almışım. Diğer torbaları da kim açarsa içindeki hediye onundur” demiştir (KK-4).

Keşigin takdimi sırasında, sofrada bulunan tüm misafirler ellerini açarak dua ederler (KK-1, KK-10, KK-12). Gelin alındığında, damadın anne ve babası tarafından kız tarafına sunulan yiyecek ve içecekler de bulunmaktadır. Genellikle bir koyun kesilir, tüm eti pişirilir; yanına şeker, boorsok, ekmek çeşitleri, meyve ve içecekler eklenir. Yani, damat tarafı da gelinle birlikte gelen dünürlerine, çocuklarımıza dua edin diyerek keşik sunar (KK-2; Kariyev, 2020: 4167-4188). Düğünde, gelin veya damadın ebeveynlerinden (kuda-kudagıy) kalan keşikler, komşuların evinde de düğün olsun dileğiyle komşulara dağıtılır (KK-13, KK-14, KK-19, KK-15, KK-18). Yani, keşik alan kadınlar evlerine döndüklerinde, ev halkına ve hatta komşularına da keşigi ulaştırmak zorundadır. Bu bağlamda, ev halkını, yakınlarını ve komşularını toplayarak sofraya kurar; “Dünürümüzden gelen keşikten siz de tadın (kudadan kelgen keşikten ooz tiyip ketkile)” diyerek, kızın gelin gittiği yeni evinden getirilen keşigi ikram ederler (KK-2, KK-8, KK-12).

Evlenme toyunda verilen keşik, Kırgızistan’ın farklı bölgelerinde çeşitli şekillerde uygulanmaktadır. Örneğin, Isık-Göl, Narın, Talas ve Çüy gibi kuzey bölgelerinde, düğünden önce veya düğün sırasında dünürler karşılıklı olarak keşik takdim ederler. Bu süreçte, koyun eti pişirilir; tatlılar ve içecekler ayrı ayrı hazırlanır. Düğünde “kiyit” (kıyafetler) ve getirilen

keşikler hediye edilir. Keşiği alan taraf, paketi açarak akrabaları, komşuları ve düğün misafirleriyle paylaşır. Güney bölgelerinde, “kızı gelin götürmek” (kız köçürüp baruu) geleneği vardır; bu, kızın tüm eşyalarıyla birlikte damadın evine taşınmasını ifade eder. Bu etkinlikte, kız tarafının kadınları damadın evine gider. Orada, kızın annesinin çantasına damadın akrabaları tarafından keşik olarak pişirilmiş “kuymulçak (koyunun kuyruk kısmı)” ve “cambaş (koyunun kalçası)” yerleştirilir. Ayrıca, güneyde kızın ebeveynleri, eğer imkânları varsa, çeyizle birlikte düntürlerine pişirilmiş bir koyun eti ve tatlılar (cak cak, ak kat, navat, meyiz, örük kak vb) içeren bir keşik gönderirler (KK-19). Oş, Calal-Abad ve Batken gibi güney bölgelerinde, damat tarafı düntürlerine giderken keşiği bir sepette hazırlar. Bu sepetlerde genellikle et bulunmaz; ekme çesitlerinden 8 veya 12 adet ekme, boorsok, meyve, kurabiye, çikolata, tatlılar ve içecekler yer alır. Kız tarafı da iki sepet hazırlar ve bunlardan biri damadın arkadaşları tarafından satın alınır (KK-20). Aynaş İsaeva’nın ifadesine göre, kız gelin giderken götürülen keşiğe koyunun başı konmaz; çünkü kız vermekle zaten bir baş verildiği düşünülür (KK-19).

Kız, gelin olduktan sonra anne ve babasının evine el öpmeye, damadın akrabalarıyla tanıştırmaya (Otko kirgizüü) geldiğinde (Kalilov, 1983: 40-41; Polat, 2019: 191-195), ailesi bir koyun keser ve halkı davet ederek ikramda bulunur. Bu koyunun döş kısmı ayrılır ve kimseye verilmez; gelin, damadın evine dönerken bu döşü götürür ve orada pişirip birlikte yerler. Bu nedenle, kayınpederi geline “Söz taşıyan değil, döş taşıyan gelin ol” der (KK-10).

3.1.2. Centek toyda (çocuk görmede) verilen keşik

Çocuk doğduğunda gerçekleştirilen ilk törenlerden biri “Centek Toy”dur. Kırgızlar, çocuğun doğumuna büyük sevinç duyar ve bu mutluluğu paylaşmak için en iyi yemekleri hazırlayarak kardeşlerini, yakın akrabalarını ve komşularını davet ederler. Misafirler de çocuğun doğumunu tebrik etmek ve anne babaya “göz aydınlığı” dilemek için gelirler. Bu kutlamaya “Centek Toy” denir. Bu uygulama, bebeğin dünyaya gelişini kutlamak amacıyla yemek pişirip götürmek ve çeşitli hediyeler sunmaktır. Çocuğun anne ve babası, Centek Toy için sofraya hazırlarken oldukça cömert davranır; milli yemekler yapar ve yemeklerin çeşitliliğine özen gösterirler. Gelen misafirler de sepetler içinde çeşitli yiyecekler ve hediyeler getirirler; bu hediyelere “Köründük” denir (Abduldaev ve İsaev, 1969: 679, Asanov, 2012: 832; Arıklıoğlu vd, 2017:1377; Polat, 2019: 122-124). Kutlama için gelen ve hediye getiren kişiler, evlerine dönerken sepetlerine çeşitli yiyecekler konur; bu da bir tür keşik olarak kabul edilir. Centek Toy’a gelemeyen kişilere de bu şekilde selam ve ikram gönderilir. Bu kişiler, evlerine dönünce aile fertlerine ve komşularına getirdikleri keşiği ikram ederler. Keşikten yiyenler, çocuk sahibi olma ve kutlama yapma dileğiyle dua ederler. Onlar da Centek Toy’u yapılan çocuğa dua eder ve iyi dileklerde bulunurlar (KK-2, KK-3, KK-10, KK-12).

3.1.3. Beşik toyu’nda verilen keşik

Kırgız kültüründe, çocuk doğduktan sonra genellikle bir hafta içinde beşiğe konur. Eğer çocuk zayıfsa, beşiğe bağlandığında kemiklerinin ağrıması ve rahatsızlık vermemesi için

etlerinin dolması beklenir. Kırk gün geçtikten sonra, “kırkını çıkarma” sırasında çocuk beşiğe konur ve bu işlem için bir tören düzenlenir. Bu törene “beşik toy” denir. Beşik toy, çocuğun doğumundan duyulan memnuniyetin ve ailenin kalbinden taşan sevincin bir ifadesidir (Akmataliyev, 1993: 38; Alimbekov, 1996: 37-38; Soltonbekov, 1999: 7). Ayrıca, çocuğun temiz büyümesine ve sakin uyumasına verilen önemi anlatan, anne babadan ilk ayrılmanın törenidir (Murzubraimov, 1999: 26-27).

Beşik toyunda, keşiği çocuğun anne ve anneanne tarafı getirir. Evlenme toyunda olduğu gibi, keşikte bir koyunun pişirilen tüm eti, tatlılar, meyveler, içecekler vb. bulunur. Özellikle, daha önce kesilmiş bir koyunun iškembesine tereyağı doldurulur ve üzerinden bir kış geçmesi beklenir, saygı ifadesi olarak karşı tarafa sunulur. Kırgızlar buna “karın may” derler. Diğer toyların keşikleri aynıdır. Önceden kurcunlarla (heybelerle) götürülürken, günümüzde sepetlere koyarak daha modern bir şekilde sunulmaktadır (KK-4). Centek toy, beşik toy, tuşoo toy (Polat, 2019: 124-132) gibi çocuk için yapılan törenlerde, keşikle birlikte oyuncak da verilir. Bu keşik, “Sizin de çocuğunuz olsun, size de düğün yapmak nasip olsun” anlamına gelir (KK-5).

3.1.4. Sünnet toyu’nda verilen keşik

Kırgız kültüründe sünnet olma geleneği, “Çocuk kestirüü”, “Kol adaldatu”, “Sünnöt” (Abramzon, 1999: 86), “sünnötkö oturguzuu” gibi terimlerle ifade edilir. Erkek çocuğunu sünnet ettirmek, müslüman olmanın en temel kriteri olarak kabul edilir (Akmataliev, 2000: 99) ve “müslüman etmek” olarak algılanır (Tinay Uulu, 2000: 25). Üç, beş, yedi gibi tek sayılı yaşlara gelen erkek çocuğunu sünnet ettirmek, ailenin ve özellikle ebeveynlerin en önemli görevlerinden biri sayılır (Abramzon, 1990: 83; Polat, 2019: 132-134).

Sünnet olan çocuk için yemek verilir ve dualar edilir. “Balanız mutlu olsun, halkını, yerini, yurdunu ve vatanını koruyan yiğit olsun, halkına faydası degecek ve yarayacak ömür sürsün” şeklinde dua ve dileklerde bulunulur (KK-11, KK-20). Sünnet töreni büyük bir merasim olduğundan, beşten fazla koyun ve bir tosun kesilir. Törene gelen misafirlere ikramlarda bulunulduğu gibi, herkesin getirdiği bohçasına veya keşiğine de pay konur. Misafirler, bu ikramları evlerine götürerek aile üyelerine, akrabalarına ve komşularına, “filanın çocuğunun sünnetinden gelen keşik” diyerek sunarlar ve “siz de böyle iyiliklere erişin” temennisiyle ikram ederler (KK-13, KK-14, KK-15, KK-19).

3.2. Aksakallar ve uluların keşiği (keşik túbü içüü)

Kırgız halk eğitiminde ant içme (ant berüü), dua alma (bata aluu) ve keşik içme önemli bir yere sahiptir. Gelecekte o kişi gibi olma dileği ve inancıyla aksakalların, barktuu (kıymetli, saygın, ulu) kişilerin keşiği içilir. İnsanlar, kendilerine faydalı olabilecek kişilerin hayır dualarını almayı, güzel dilek ve övgülerini duymayı amaçlar. Anne babalar, çocuklarının söz ustası şairler gibi konuşabilmesi için, sembolik bir uygulama olarak, onların ağzına şairlerin tükürmesini sağlarlar (Moldokulova, 2016: 50-51). Bu uygulama, aksakallar ve ulular tarafından “keşik túbü içüü” (keşik kalanı içme) olarak adlandırılır.

Kırgızların geleneksel hayatında keşik tübü içmek yaygın bir uygulamadır. Bu gelenek, ihtiyarların, mevki ve makam sahibi insanların yemek yedikten sonra tabaklarında kalan yemekten, onların erdem ve özelliklerini kazanma niyetiyle, yiyip içmeyi ifade eder. Halk arasında itibarlı ve saygın insanların keşigini içmek, onların duasını almak büyük bir onur sayılır. Uzun ömürlü kişiler, gönüllerine düşen veya gözlerine kestirdikleri istikbal vadeden, kabiliyetli gençlere, kendi yedikleri yemekten artan kısmı “Benim kadar uzun yaşa, benim yaşıma eriş, benim gibi asaletli biri ol” diyerek ikram ederler. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Şairin de belirttiği gibi: “İhtiyarların ağzında şeker, şerbet, bal olur; Er yiğidin ağzında namus ile ırz olur” (Toktosun Samudinov).

Eskiden, insanlar “keşik tübü içeriz” diyerek umut ederlerdi. Özellikle geleneksel ailelerde gençler, büyükannelerin ve büyükbabaların keşik tüblerini içmeye istekliydi. Çay, süt, gibi çeşitli içecek ve yiyeceklerden arta kalan keşik tüblerini, büyükler “Benim gibi uzun yaşa (ihtiyarlan), Allah sana benim yaşımı versin. İçiver oğlum, benim rızık keşigim sende kalsın” diyerek gelinlerine, oğullarına ve kızlarına hayır duaları eşliğinde verirlerdi. Başarılı, meşhur ve örnek insanların keşiklerini yemek ya da içmek gençler için bir övünç ve gurur kaynağıydı. Bu uygulama, edebi eserlere ve şiirlere de konu olmuştur. Nitekim, “Falancanın keşigini içtim”, “O bana keşigini vermişti”, “Keşigini içtikten sonra öyle oldum” gibi ifadeler yaygın olarak kullanılırdı (Akmataliev, 1993: 32-33).

Kırgız geleneklerinde, aksakallar ya da dedeler, kendilerine verilen et parçasından bir dilim keserek evin küçük çocuğuna “Rızkın bol ve bereketli olsun (İris keşiktüü bol)” diyerek ikram ederler. Aynı zamanda, “Benim yaşıma ulaş, benim gibi büyük insan ol” diyerek dua ederler (KK-3). Genellikle, büyük ve saygın insanların keşigini alan gençler, onun gibi olmayı dileyerek bu yiyecekleri tüketirler. Bu durum, bir kişinin karakter veya davranış biçimlerinin başkasıyla benzerliğini vurgulamak için kullanılan “Sen onun keşigini mi içtin? (Sen anın keşigin içtin bele?)”, “Onun keşigini alıp yemişsin, içmişsin (Anın keşigin içip algansın go?)” gibi ifadelerde de kendini gösterir (KK-2).

Aksakallar ve makam-mevki sahipleri, kendi yemeklerinden az tadıp, “Sizler de bizim gibi olun” diyerek sofralarındaki yemeği takdim ettiklerinde, orada bulunan misafirler ve ev sahipleri büyük bir mutluluk duyar ve bu ikramı severek kabul ederler. Sofrada kalan keşik, herkes tarafından büyük bir saygı ve memnuniyetle yenir. “Cumhurbaşkanı keşik bıraktı”, “Makam-mevki sahibi keşik bıraktı”, “Falan hoca keşik bıraktı” diyerek bu gelenek sürdürülür. Değerli konukların bıraktığı keşik, komşular ve mahalle halkıyla birlikte paylaşılır. Yeni bir bebek doğduğunda ise, itibarlı kişilerden bir yemeği tadarak keşik vermesi istenir (KK-1). Bu uygulama, yalnızca bir yemek yeme geleneği değildir. Kültürümüzü, tarihimizi ve değerlerimizi yaşatmayı, gelecek nesillere aktarmayı; onların da büyüklerin tecrübesinden, bilgi ve birikiminden faydalanmasını; geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurulmasını ifade eder (KK-5).

“Eve ilim sahibi, bilge, saygın veya büyük hizmetlerde çalışan biri geldiğinde, onun içtiği çaydan arta kalanı küçük çocuklara içirilir. Bunun anlamı, o çocuğun büyüdüğünde büyük insanlar arasında yer almasını dilemektir. Aksakallı atalar ise içtikleri çaydan kalan keşigi gençle-

re verir. Bunun anlamı da “Benim gibi uzun ve bereketli bir ömür yaşasın” demektir. (KK-13).

Kırgızistan’ın güney illerinde, özellikle büyük, ünlü veya önemli bir kişi kıımız gibi bir içecek içtiğinde ya da bir şey yediğinde, kalan kısmını kendisinden küçük birine içerir veya yedirir. Bu geleneksel inanış, “benim gibi olsun” dileğiyle yapılır. Güney bölgelerinde bu uygulamaya “keşik”, kuzey bölgelerinde ise “tübünü içmek” denir. Keşik, yalnızca olumlu ve hayırlı olaylar sebebiyle verilir (KK-1, KK-5).

Görüldüğü gibi, Kırgız kültüründe yaşlıların keşiği büyük bir öneme sahiptir. Çünkü Kırgız Türklerinde, Geleneksel Türk Dini inançlarından miras kalan atalara ve ata ruhlarına saygı, büyüklere hürmet etme anlayışı hâkimdir. Bir atasözünde “Yaşlısı olanın rızkı-nime-ti vardır” denerek, büyüklerin keşiğinden yiyen, onlara saygılı davranan ve hayır dualarını alanların rızıklarının bol olacağına işaret edilir. Ayrıca, kanaatimizce, aksakalların keşiklerini bırakması ve gençlere yedirmesi; küçüklerin de uluların keşiğini yemesi ve çocuklarına, torunlarına bu geleneği aktarması, Kırgız Türkleri arasında derin bir anlam taşımaktadır. Bu uygulama, yaşlıların toplumdaki misyonlarını ve sorumluluklarını gençlere devretmesi, onlara görev ve sorumluluk yüklemesi anlamına da gelmektedir.

3.3. Misafirlerin keşiği

Kırgız kültüründe önemli bir gelenek olan ve toplumda etkin bir rol oynayan keşik, yalnızca düğün veya tören yemeklerinden kalan ve eve götürülen yiyeceklerden ibaret değildir. Toy olmasa bile, uzaktan gelen normal veya önemli bir misafir için özenle yemekler hazırlanır, koyun kesilir ve büyük bir misafirperverlikle ikram edilir (KK-2). Misafir gittikten sonra, ev sahibi akrabalarını ve komşularını davet eder ve “Misafirin keşiği (konoktun keşiği)” diyerek, o misafirden kalan yemekleri paylaşır (KK-13). Çünkü Kırgızlar, misafirin eve bereket getirdiğine inanır ve bu bereketin akrabaları ve komşuları tarafından da paylaşılmasını isterler (KK-1, KK-3, KK-5, KK-16).

Misafirlerin keşiği, sadece misafir ağırlama sürecinde değil, onların uğurlanmasında da önemli bir role sahiptir. Gelen misafirler, evlerine asla elleri boş gönderilmez. Misafiri ağırlayan ailenin hanımı, özenle hazırladığı yiyeceklerden her bir misafire dağıtır. Daha önce de belirtildiği gibi, eğer misafir toy, Kur’an okutma gibi hayır amaçlı bir etkinlik için gel-diyse, sofrada sunulan et, boorsok, tatlı, tuzlu vb. tüm yiyeceklerden alıp götürmesi zorunlu bir kuraldır. Misafirin, sofradan yiyecek alıp evine götürmesi, ev sahibine olan saygının bir göstergesidir. Aksi hâlde, eğer misafir evde hiçbir şey yiyip içmez veya yanında götürmezse, ev sahibinin ikramını beğenmediği ya da misafirperverlikten memnun kalmadığı şeklinde düşünülür ve büyük bir saygısızlık olarak kabul edilir (KK-1, KK-5, KK-7). Sofraya getirilen yiyecekler tekrar toplanıp saklanmaz; yenilmeyen ve kalan tüm yemekler, poşetlere ya da günümüzde yaygın olarak kullanılan modern plastik kaplara (konteyner) konarak misafirlere bölüştürülür. Misafirler de bu yiyecekleri evlerine götürür. Sofrada hiçbir şey bırakılmaz. Eskiden keşik, yalnızca büyükler için ayrılırken, günümüzde evin her üyesine verilmektedir. Hatta törene katılmayanlar için bile keşik, yakınları aracılığıyla gönderilir. Keşiğin miktarı,

törenin türüne göre değişiklik gösterir. Örneğin; düğünlerde keşik büyük miktarda verilir, centek toyunda daha çok tatlı ve bisküvi ikram edilirken, cenazelerde ise genellikle boorsok dağıtılır (KK-14).

3.4. Cenaze ve keşik geleneği

Yukarıda belirtildiği gibi, halk inanışlarına göre keşiğin merkezinde iyilik, güzellik, mutluluk ve iyi niyet bulunur. Keşik, daima iyi tarafta yer alır; kötü tarafta keşik olmaz. Eğer bir cenaze veya olumsuz bir durum nedeniyle yemek verilmişse, insanlar genellikle bu yemekten keşik almak ya da yemek istemezler. Ancak, cenaze için Kur'an okutma veya hayır amacıyla düzenlenen bir programda ikram edilen yemeğin artan kısmı keşik olarak dağıtılır.

Bu keşik şu anlama gelir: Eğer vefat eden kişi çok yaşlı, örneğin 95 yaşındaysa, keşiği yiyenin de o kadar uzun ömürlü olması ve huzur içinde hayata veda etmesi dilenir. Ayrıca, ölen kişiye dua etmesi istenir. Cenazede verilen keşik, gelenlerin yiyip içmesi ve bunun ölen kişi için sevap olması niyetiyle dağıtılır (KK-5). Cenazede ayrıca, ölen kişiden bir hatıra olarak "mendil (coluk)" verilir. İnsanlar bu mendili saklar ve yas sırasında gözyaşlarını silmek için kullanırlar (KK-14). Bunun yanı sıra, biri vefat ettiğinde gelen misafirlere yemek ikram edilir ve ardından kalan yemekler dağıtılır. Eğer vefat eden kişi yaşlıysa, bu yemeklerden yiyenlerin de uzun hayat yaşaması ve yaşlılık vaktine erişmesi temenni edilir. Örneğin, 90 yaşında biri vefat ettiğinde, cenaze yemeğinden keşik alıp çocuklarına ve torunlarına yediren kişi, onların da 90 yaşına kadar sağlıklı bir şekilde yaşamasını diler. Kıymız, su, meyve suyu gibi içecekler de keşik olarak verilebilir (KK-10, KK-12).

Cenazelerde de sofraya kurular, yemekler hazırlanır ve pilavla birlikte et de ikram edilir. Ancak bu, keşik sayılmaz. Çünkü keşik, mutluluğu ve bereketi paylaşmak içindir. Cenazelerde ise yemekler, israfi önlemek amacıyla gelen misafirlere et ve ekmek şeklinde sunulur (KK-5).

4. Keşik dağıtma düzeni

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde, keşik denildiğinde akla gelen ilk şeyin, gelen misafirlere hürmet etmek, saygı göstermek ve misafirperverlik yapmak için koyun keserek ikramda bulunmak ve 12 parçaya bölünen etli kemikleri geleneklere uygun şekilde dağıtmak olduğunu gözlemledik. Keşiğin, esasen paylaşım ve ikram geleneği olduğunu ifade ettiklerini müşahade ettik (KK-14, KK-19). Kırgızlar, misafiri çok sever ve ona koyun keserek et ikram ederler. Kesilen koyun, geleneksel usullere göre 12 parçaya bölünür ve misafirlere takdim edilir. İşte bu süreç, keşik olarak adlandırılır (KK-10, KK-13).

Düğünlerde, ihsan yemeklerinde, misafirliklerde, toplantı ve meclislerde yemek ikramı yapıldığında, Kırgız aksakalları ve makam-mevki sahipleri sofranın etrafına oturur. Önce çorba servis edilir, ardından büyükbaş ve küçükbaş hayvanların etleri içindeki kemiklerine göre 12 parçaya ayrılır. At etinde ise bu sayı 12+1'dir. 13. parça olan "uç" (atın kuyruk kısmı), en değerli konuga, erkek veya kadın düğürlere ya da makam-mevki sahibi kişilere

takdim edilir (Karataev, 2016: 257-259). Diğer 12 parça, mecliste bulunanların statü ve yaşına göre dağıtılır. Sofradakiler, sırayla ve az miktarda tadarak bu ikramı paylaşır. Ev sahipleri, misafirlerine kendilerinden artırdıkları yemeklerden ikram ederek, bu geleneksel misafirperverliği sürdürürler (KK-3, KK-7).

Keşiğin büyüklüğü, kişinin yaşına göre belirlenir. Bazı bölgelerde, koyunun başı yaşlılara ve önemli misafirlere verilirken, bazı yerlerde büyükler yoksa küçüklere de ikram edilebilir. Oş bölgesinde ise koyunun başı yalnızca büyükler için ayrılır. Koyunun başını alan kişi, mutlaka bir kulağını orada bulunan birine ikram eder. Yemeğin sonunda keşik dağıtılırken, büyüklere büyük poşetle, küçüklere ise küçük poşetle verilmesi gelenektir (KK-14). Keşik, misafirlerin yaşına ve statüsüne göre dağıtılır. En büyük ve en kıymetli misafire, örneğin dedeye, babaanneye veya dünüre, “uç” (atın kuyruk kısmı) takdim edilir (Karataev, 2016: 257-259). Düğünlerde keşiği genellikle evin büyükleri alır. Eğer düğüne aile büyüklerinden biri katılamamışsa, onlara da keşik hazırlanarak gönderilir. Ustukan, eğer sofrada tüketilirse keşik sayılmaz, ancak eve götürülürse keşik olarak kabul edilir (KK-5).

Misafir yemeğinde en önemli aşamalardan biri, etin temin edilmesi ve dağıtımıdır. Bu gelenek, tüm misafirperverlik ritüellerinin merkezinde yer alır. Misafirlere ikram edilmek üzere hazırlanan et parçalarına “ustukan” denir ve etlerin misafirlere dağıtılması işlemi ise “et tartuu” veya “ustukan tartuu” şeklinde ifade edilir (Koçkunov, 2013: 257-258).

Konuklara haşlanmış et sunmanın iki yolu vardır:

- 1 Önce eti pişirmek, ardından servis etmek ve konuklara et parçalarını dağıtmaktan sorumlu bir görevli belirlemek. Bu görevli, “bököölçü” (eti paylaştıran ve dağıtan kişi) olarak adlandırılır. Bököölçü, önceden konuklar hakkında araştırma yaparak, aralarındaki akrabalık derecesini veya toplumdaki konumlarını değerlendirir ve özellikle itibarlı misafirleri belirler. Bu uygulama, konukların statüsüne uygun şekilde etin doğru servis edilmesini sağlamak amacıyla yapılır. Bu yöntemde, görevli her konuk için ayrı bir tabağa et (ustukan) koyarak servis eder.
- 2 Misafirler arasında toplum içinde aynı sosyal statüye sahip kişiler ya da birbirini az tanıyanlar varsa, et parçaları farklı bir yöntemle sunulur. Bu durumda görevli, en değerli et parçalarını tek bir tabağa koyar ve servis ederken “Kendi parçalarınızı bulun ve seçin” diyerek misafirleri davet eder. Sofrada oturanlar, kendilerine uygun gördükleri et parçalarını seçerler. Bu yöntem, misafirler arasındaki statü farklarını belirgin hâle getirmeden, eşitlikçi bir yaklaşım sergilemeyi sağlar.

Her iki yöntemde de et parçaları en saygın, itibarlı olanlardan başlayarak, daha az itibarlı olanlara doğru azalan bir sırayla servis edilir.

Diğer yiyecek türlerine kıyasla, et yemeklerinin dağıtımı ve yenmesi belirli kurallarla düzenlenmiştir. Buna göre, konuklar yemeği yavaş ve düzgün bir şekilde yemeli, eti kemiklerinden dikkatlice ayırmalı ve acele etmeden tüketmelidir. Ayrıca, yemek sırasında hoş sohbetler edilmeli; ilginç hikâyeler, efsaneler ve çeşitli maceralar anlatılmalıdır. Yemeğe başladıktan bir

süre sonra, konuklar ustukanlarından (keşik) küçük etli parçalar ayırarak, hane halkına (çocuklara, gençlere veya ev sahibine) ikram ederler. Keşik almayı uğurlu sayan gençler, misafir gelen evin önünde görünmeye çalışır. Çünkü misafirin sahip olduğu mutluluk, refah, yüksek sosyal statü, zekâ, yetenek, belagat ve bilgi gibi olumlu niteliklerin, keşikle aktarıldığına inanılır. Eğer çocuklar evin eşliğinde görünmezse, misafir ev sahiplerini keşik vermemekle suçlayabilir. Bu durum, misafirperverlik açısından hoş karşılanmaz ve eksiklik olarak değerlendirilir.

Keşik verme zahmetine girmeyen ya da özensizce yemek yiyen, eti dişleriyle kemiğine kadar sıyıran veya ince doğranmış eti tabağın dibinde bırakmayan kişiler toplum tarafından hor görülür. Bu tür davranışlar, kişinin yemek adabını bilmediği, cimri ya da özensiz olduğu şeklinde yorumlanır ve hakkında olumsuz söylentiler hızla yayılır. Geleneklere göre, konuklar eti kendileri doğrar. Genellikle, bazı genç konuklar pişmiş eti ufalama işini üstlenir ve bu görev, yemeğin düzenli ve saygılı bir şekilde tüketilmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilir.

Konuk yemeği geleneğinde, “tabak tübü”nü yani yemek kalıntılarını tabağın dibinde bırakmak da önemli bir uygulamadır. Halkın görgü kurallarına göre, bu âdet, bir yandan ev sahiplerine misafirperverlikleri için minnettarlık göstergesi, diğer yandan ise konuğun asaletinin ve cömertliğinin bir tezahürü olarak kabul edilir. Bu gelenek, popüler halk inanışlarının derin katmanlarıyla ilişkilidir. Kırgızlar arasında, konuğun aile saadeti, refahı ve bereketini alabileceği inancı yaygındır. Bu inanışa göre, nankör bir misafir, ev sahibinin rızkının azalmasına ve yoksulluk yaşamasına sebep olabilir. Bu nedenle, bir kişi yabancı bir evde misafir kaldığında, kendisine yapılan ikrama karşılık mutlaka bir hediye vermelidir. Kırgızlar bu uygulamayı “belek tartuu” olarak adlandırır (Koçkunov, 2013: 257-259). Bunun yanı sıra, beşparmak yemeğinde etleri parçalama kuralı da önemli bir gelenektir. Büyüklere, küçüklere, kız çocuklarına ve damada verilmesi gereken özel kemikli et parçaları (cilikler) bulunur. Eğer bu kişiler törene katılamamışsa, onlara giderken hediye olarak verilmesi sağlanır. Genellikle düğün gibi büyük törenlerde, misafirlere poşetler verilerek, istedikleri yemekleri almalarına imkân tanınır. Böylece, masada hiçbir şey kalmaz (KK-1, KK-7, KK-14, KK-16). Bu gelenek, yalnızca israfın önüne geçmekle kalmaz, aynı zamanda düğün yemeklerinden daha fazla kişinin tatmasını ve dua etmesini sağlar.

5. Keşikin faydaları ve ifade ettiği mecazi anlamlar

Keşik, yalnızca kelime veya terim anlamıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda felsefi, mecazi ve fenomenolojik açıdan derin anlamlar taşımaktadır. Kırgız kültüründe keşikin bu denli köklü ve titizlikle yaşatılmaya çalışılan bir gelenek olmasının temelinde, ona yüklenen bu derin fenomenolojik anlamlar yatmaktadır. Bu bağlamda, burada söz konusu anlamlara genel hatlarıyla işaret edilmiştir.

5.1. Keşik, rızık ve berekettir

Keşik, rızık kelimesinin eş anlamlısı sayılır ve bu nedenle rızık kelimesiyle birlikte kullanılır. Kırgız dua cümlelerinde “rızık-keşikli olsun” ifadesine her zaman rastlanır (KK-4, KK-7).

Kırgız tarihinde, geçmişte eve gelen misafirlere “Kutlu evden boş çıkılmaz (kuttuu üy-dön kur çıkba)” inancı gereği ev sahibi sofradan ekmeğe, şeker ve et ikram ederdi. Bu, “Kut-

lu evin rızkından misafirin yakınları da nasiplensin, ev sahibine iyi dileklerde bulunup dua etsinler ki o evde de bolluk ve bereket olsun” düşüncesine dayanıyordu (KK-16). Çünkü keşik, rızkı bölüşmek ve bereketi paylaşmaktır. Keşiğin, özellikle fakir insanlar için önemli bir faydası vardır. Düğüne giden kişi masraf eder, ancak düğünden keşik getirdiğinde harcadığı masrafın bir kısmını karşılar. Getirdiği yiyecekleri ailesiyle ve komşularıyla birkaç gün boyunca paylaşabilir (KK-10). Bazı yörelerde ve belirli zamanlarda keşiği çoğaltma geleneği vardır. Çünkü keşiğin miktarı arttıkça, faydasının ve bereketinin de artacağına, ayrıca keşik verilen toyda yapılan duaların özellikle kabul olacağına inanılmaktadır (KK-17).

5.2. Keşik, bir hediyedir

Düğünler genellikle aile ve arkadaşlara duyurularak, sevinç ve mutluluk onlarla paylaşılır. Bu törenlerde geleneksel Kırgız yemekleri ikram edilir ve hediyeler dağıtılır. Kırgız kültüründe düğün, sosyal bir olay olup, birçok insan için çeşitli hediyelerin verildiği, hayatlarının en özel günlerinden biridir. Bu bağlamda keşik de insanlara sunulan bir hediyedir (KK-10, KK-12).

Keşik, düğünlerde sepet içinde getirilen ve içinde pişmiş koyun eti, tatlı çeşitleri, boor-sok, çeşitli içecekler, meyveler gibi yiyeceklerin bulunduğu özel bir hediyedir. Dünürçüler geldiğinde, erkek tarafı kızın akrabalarını misafir eder. Düğün merasiminin ortasında ise gelinin akrabaları, damat tarafındaki dünürlerine yeni giysiler hediye eder ve buna ek olarak hazırladıkları “keşiği” de sunarlar. Çünkü keşik, geline annesi, yengesi ve ablaları tarafından hazırlanıp getirilen ve damat tarafındaki dünürlere verilen bir hediyedir (KK-9).

Eskiden atalar keşiği “torba/heybe (kurgun)” içine koyarken, zamanla çuval (müşökkö) kullanmaya başlamışlardır. Günümüzde ise sepetlere yerleştirilmekte ve sayısı da oldukça artmaktadır. Geçmişte yalnızca et ve ekmeğin konulurken, günümüzde bir sepet tatlı (cak cak, ak kat, navat, meyiz, örük kak vb tatlı yiyecekler), bir sepet et, bir sepet içecek, bir sepet meyve ve bir sepet çeşitli hediyeler içerecek şekilde hazırlanır. Ayrıca, geleneksel olarak sepete beyaz bir örtü ve atkı bağlanır. Bunun anlamı, iki tarafın birbirlerine karşı daima iyi niyet beslemesi, iyi dileklerde bulunması, sürekli bağlantı içinde olması ve hep güzel günlerde bir araya gelmesi yönündeki fiilî bir duadır (KK-5).

5.3. Keşik, umuttur

Yukarıda, misafirlerin kendilerine ikram edilen yemekten bir miktarını tabakta bırakmaları gerektiğini ifade etmiştik. Yemek yenirken misafirler, özellikle yaşlı itibarlı kişiler çocukların yemesi için keşik bırakmazsa, ev sahibi üzülür. Çünkü keşik, bir umut olarak görülür. Keşik alan kişi, yemeği yiyen ve kendisine keşik bırakan kişinin sahip olduğu tüm güzel özelliklerin kendisine de geçeceğine; onun gibi saygın, uzun ömürlü ve zengin olacağına inanır ve bu doğrultuda bir umut besler (KK-1).

5.4. Keşik, paylaşım, iyi niyet ve merhamettir

Keşik geleneği günümüzde de bazı yönleriyle devam etmektedir. Düğünlerde, ev sahibi

misafirlerini uğurlarken herkese keşik vererek yolcu eder. Keşik olarak sunulan poşette et, tatlılar ve çeşitli yiyecekler bulunabilir. Keşik alan misafir, bu ikramı kendi evinde ailesi, akrabaları ve komşularıyla paylaşır. Kaynak kişimizin ifadesine göre bu gelenek hem israfi önler hem de akrabalar ve komşularla mutluluğu ve rızkı paylaşarak onlara iyi niyetle muamele edilmesini sağlar. Aynı zamanda, onların da iyiliklerle karşılaşması, toy yapması ve mutlu olması için bir merhamet örneğidir (KK-4). Bütün iyiliklerde, hayırlı işlerde ve törenlerde keşik bulunur. Keşik, iyiliği paylaşmak ve ünsiyet kurmaktır. Aynı zamanda, keşik gıpta ve özlemektir. Şöyle ki, keşik alan kişi, veren kişiye gıpta eder, ona özenerek onun gibi olmayı diler. Keşiği yer ve sevdiklerine de ikram eder (KK-13).

5.5. Keşik, saygı, ünsiyet ve kuvvetli bir bağ, birlik ve beraberliktir

Keşiğin amacı hem dünürlerin hem de gelin ve damadın birbirleriyle ünsiyet kurmasını, saygı duymasını ve dünürlük bağlarının sağlamlaşmasını sağlamaktır. Kurulan yuvanın birlik ve beraberliği, aynı zamanda dünürler arasındaki dayanışmanın güçlü olması anlamına gelir. Keşik veren kişi dua alır; ne kadar çok kişi dua ederse, o kadar mutlu olunacağına inanılır. Keşiksiz bir düğün düşünülemez, çünkü keşik en kutsal, saygın ve değer verilen bir düğün yemeğidir. Keşik veremeyen kişi utanır, mahcup olur, ancak keşik veren dünür, sağlam ve güvenilir biri olarak kabul edilir. Bu sayede gelin ve damat mutlu olur, dünürler arasında güçlü bir ünsiyet, birlik, beraberlik ve saygı tesis edilir (KK-13, KK-10).

5.6. Keşik, fiili bir duadır

Türk kültüründe, içinde doğrudan “dua” kelimesi veya dua anlamına gelen sözcükler bulunmasa da sözlü ve fiili olarak dua niteliği taşıyan çeşitli sözler, eylemler ve söylemler mevcuttur (Polat, 2017: 427-439). Bu ifadelerden biri de keşiktir. Keşik veren kişi, düğüne katılamayan insanların da bu nimetten faydalanmasını, onların da sevindirici olaylar yaşamasını, oğul evlendirip kız almasını, toy yapmasını ve mutluluklar tatmasını dileyerek, keşik alanlara fiili bir dua etmiş olur (KK-4, KK-13). Çünkü keşik veren kişi, onların da ileride düğün yapmasını ve iyiliklerle karşılaşmasını temenni eder. Keşik, mutluluğun ve bereketin yaygınlaştırılmasını sağlayan fiili bir duadır (KK-2, KK-4, KK-5, KK-13).

6. Keşikle ilgili halk inanışları

Keşik, Kırgız kültüründe son derece önemli bir gelenek olduğundan, halk arasında bu gelenekle ilgili çeşitli inanışlar ve kabuller de mevcuttur. Yukarıda da belirtildiği gibi, keşiğin asıl amacı, onu yiyen kişinin de keşik veren gibi iyiliklere, güzelliklere ve hayırlı işlere sahip olması, bu güzelliklerin ona da geçmesi dileğidir.

Kaynaklarda bazı halk inanışlarına işaret edilmiştir. Örneğin, Keşik, bir rızık/bereket/nasip olarak görülürdü (keşik, ırıs katarı baalangan) (Muratov, 2016: 149-150). Keşiğin rızıkla olan bağlantısı da söz konusudur. Kırgız Türkleri arasında oldukça yaygın inanılan bir uygu-

lamada da görülmektedir. Şöyle ki, Kırgızistan’da bir gencin askere uğurlanması sırasında, tandırda ekmek pişirilir ve törenle ona bir lokma yedirilir. Kalan kısmı ise duvara asılır. Bu inanişaya göre, o ekmek askerin keşiği/rızkı sayıldığı için, rızkın insanı kendine çektiğine ve askere giden gencin sağ salim, kazasız belasız evine döneceğine inanılır. (Polat, 2017:85-89; Polat ve Ercan, 2024: 90). Keşiğin, giden kişinin rızkı olduğu ve onu çekip getireceği, böylece sağ salim evine döneceği inanişi yaygındır. Uzak bir diyara, yabancı bir ülkeye veya uzun süreliğine başka bir şehre gidecek kişi için de benzer bir ritüel düzenlenir. Törenle bir ekmek pişirilir, gidecek kişiye bir parça yedirilir ve kalan kısmı bırakılır. Bu kalan parça, kişinin rızkı ve keşiği sayılarak evin duvarına asılır veya buzdolabında saklanır. (KK-12). Bu uygulama oldukça yaygın olup Anadolu’da da benzer uygulamalara rastlanmaktadır. (Polat ve Ercan, 2024: 91-92)

Keşik verildiğinde, hiçbir şey bırakmadan tamamen tüketmek gerektiğine dair bir inaniş vardır (keşik bergende kaltırbay tükötüü kerek). Keşik alınırken, “hürmetimiz (kulduk) var” denilerek kabul edilir ve başkalarıyla paylaşılır. Ayrıca, yaşlı ve saygın kişilerin bıraktığı yemeklerin (tübün), çocuklara “ırıs keşiğim sende kalsın” diyerek verilmesi gerektiğine inanılır. Eskiden, keşiği yemek için sıraya girilir, hatta insanlar can atarak yarışlardı (Muratov, 2016: 149-150). Keşik tübü içme inanişi, Geleneksel Türk Dini inançlarından atalar kültü ile yakından bağlantılıdır. Saygın kişilerin tüm güzel huylarının ve özelliklerinin keşik yiyen kişiye geçeceğine inanılır. Keşiğini küçüklere veren yaşlıların ise toplum nezdinde saygınlık kazanacağına ve büyük sevaba nail olacaklarına inanılır (KK-12, KK-16, KK-17). Kırgızlarda, kız çocuklarına tencerede kalan yemek veya keşik verilmez. Çünkü bu durumun, kızın evde kalacağına işaret ettiğine inanılır. Ancak gelinin, tabakta veya tencerede kalan yemeği (keşik tübü) tamamen bitirmesi gerekir. Keşik yiyen gelin, tabağındaki rızkın ve nasibin sahibi olur (KK-4).

7. Muhtelif dualarda keşik

Gelin evindeki düğünde, damat tarafının getirdiği giysi ve hediyelerle dolu bir sepet bulunur ve bu kapsamda hediye bohçalarını/torbalarını çıkarma (kurcun söğüü) geleneği uygulanır. İnanışaya göre, sepetin içindeki keşik ilk olarak kızın anne ve babasına verilir. Kırgızlarda, bu esnada “Rızkı bol olsun (ırıs keşiktüü bolsun)” ve “Tükenmez ve bereketli rızkın olsun” şeklinde dualar edilir. Ayrıca, kız çocuğu beşiğe konulurken de benzer dualar edilir;

Razakan için algan beşik (razakan için aldığın keşik)

Kız çonoyup artkışa bolsun keşik (kız büyüyünceye kadar fazlalaşsın keşik)

Yediğiniz (cegeniner) keşik olsun,

Salladığınız (termetkeniner) beşik olsun (Akmataliev vd., 2023: 11, 23, 272)

Küçük kızlara küpe takarken ise şu dua edilir:

“Üyünö keşik kelsin (Evine keşik gelsin),

Keşikke koşup şıbaga gelsin (keşikle beraber bereket gelsin).

Şıbaga (bereket) gelirse ırıs (rızık) gelsin” (Muratov, 2016: 149-150)

Bunun gibi, iyi günlerde ve törenlerde dualara keşik de eklenir:

“Hayatına bereket versin, rızık-keşikli ol.” (*Büyüklerin duası*)

“Büyüklerle saygı göstererek deneyimli ol,

Küçüklere hayat keşik ol.” (KK-4).

Görüldüğü gibi, keşiğin çeşitli dualara konu olması, halk arasındaki yaygınlığını ve bu geleneğe verilen önemi göstermektedir.

Sonuç

Kırgızlar, misafirperverliğiyle bilinen bir toplumdur. Kapıları her zaman misafirlere açıktır ve misafir ağırlamak onlar için büyük bir mutluluk kaynağıdır. Gelenek gereği, eve gelen misafire öncelikle ekmek ikram edilir ve misafirin bu ekmekten en az bir lokma yemesi beklenir. Aksi takdirde, ev sahibine karşı olumsuz bir kanaate sahip olduğu düşünülür. Misafirlere saygı ve hürmetle muamele edilmesi önemli bir toplumsal kuraldır. Misafirperverlikle bağlantılı bir diğer gelenek ise “keşik”tir. Bu makalede, Kırgız Türklerinde keşik geleneği incelenmiş ve aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir:

Keşik, Kırgızların köklü geleneklerinden biri olup günümüzde de canlılığını korumaktadır. Kırgız ataları, yedikleri yemekten bir kısmını paylaşmayı bereketin ve mutluluğun artması olarak görmüş, bu nedenle yemek yerken tabağın dibine keşik bırakma ve Kız evine gelin getirmeye giderken sepetle keşik götürme geleneğini sürdürmüşlerdir. Keşik, esasen iyilik, mutluluk ve hayırlı işlerle ilişkilidir. Sadece kutlama ve sevinç getiren törenlerde uygulanır; olumsuz veya şer kabul edilen durumlarda yer almaz. Ancak, çok yaşlı bir kişinin vefatında, cenaze yemeğine katılanların uzun ömür dileğiyle keşik alması bir istisna olarak görülmektedir.

Düğünlerde keşik geleneği, sosyal statü ve cömertlik göstergesi olarak önemli bir yere sahiptir. Dünürler arasında getirilen keşik miktarı ve çeşitliliği, maddi durum ve geleneklere bağlılık konusunda ipuçları sunar. Keşik, aynı zamanda fiili bir dua niteliğindedir; başkasının iyiliğini isteme, rızık ve bereketi paylaşma anlamı taşır. Kişiler arasında güçlü sosyal bağlar kurarak komşuluk, akrabalık ve dostluk ilişkilerini pekiştirir. Keşik verme miktarı ve cömertliği, geleneksel inanışa göre, veren kişiye de olumlu şekilde geri dönecektir.

Son zamanlarda keşik geleneği, artan pahalılığın da etkisiyle adeta bir yarış haline gelmiş ve bu durum bazı kişiler arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. Kaynak kişilerimizin az da olsa serzenişlerine şahit olunmaktadır. Oysa keşiğin özünde iyi niyet, samimiyet ve atalar tarafından aktarılan bir geleneğin yaşatılması yatmaktadır. Bu nedenle, keşik bir rekabet unsuru haline getirilmemeli ve dünürler arasında gerginlik ya da tartışmalara yol açmamasına özen gösterilmelidir.

Keşik, sadece maddi bir paylaşım değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve manevi destek mekanizmasıdır. Düğün sahibi, keşik vererek başkalarının da benzer mutlulukları yaşamasını diler; çocuğu olan bir kişi, başkalarının da evlat sahibi olmasını temenni eder; yaşlı

biri, keşik sunarak uzun ömür ve bilgelik dileğinde bulunur. Böylece keşik, sadece anlık bir ikram değil, aynı zamanda kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını ve geçmişle gelecek arasında bağ kurulmasını sağlayan bir köprü haline gelir.

Özetle, keşik geleneği israfı önleyerek toplumsal dayanışmayı güçlendiren, bireyler arasında paylaşımı teşvik eden ve sosyal bağları kuvvetlendiren önemli bir kültürel uygulamadır. Geleneksel anlamını koruyarak, toplum içinde yardımlaşma, saygı ve birlik duygularını pekiştiren değerli bir miras olarak varlığını sürdürmektedir.

Araştırma ve yayım etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçlandırılmıştır. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Yazarların katkı düzeyleri: Makale tek yazarlıdır, yazarın katkı düzeyi %100'dür.

Etik komite onayı: Bu araştırma için, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu (BAYEK)'nin 02 Aralık 2024 tarihli, 2024_02 No'lu toplantısında alınmış bulunan 03 sayılı kararla etik kurul onayı alınmıştır.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and publication ethics statement: This article was planned, conducted and finalised as a completely original research. The research has not been presented at any symposium, congress, etc. or sent to any other journal for evaluation.

Contribution rates of authors to the article: The article is single-authored, the author's contribution level is 100%.

Ethics committee approval: This research was approved by the Scientific Research and Publication Ethics Committee (BAYEK) of Kyrgyzstan Turkey Manas University, with decision number 03, taken at its meeting dated December 2, 2024, number 2024_02.

Support statement (Optional): No financial support was received for the study.

Statement of interest: There is no potential conflict of interest in the study.

Kaynak Kişiler

- KK-1: Mayramkan İsabayeveva, Oş/özgen, 1983, Üniversite mezunu, Din Görevlisi. (13.12.2024).
KK-2: Rahat Askarova, Çüy/Tokmok,1976, Öğretim Görevlisi. (18.01.2025).
KK-3: Mayramkan Karımşakova, Batken/Kadamçay, 1967, Öğretim Görevlisi. (07.01.2025).
KK-4: Ümüt Cantemirova, Narın/Atbaşı, 1964, Emekli memur. (07.12.2024).
KK-5: Burul Sagımbayeveva, Oş/Karasu, 1956, Öğretim Üyesi. (07.12.2024).
KK-6: Aytmırza Satıbaldiev, Calalabat/Çatlık, 1973, Öğretim Görevlisi. (07.01.2025).
KK-7: Gulbara Narbaeva, Calalabad/Kızıl-Kıya, 1956, Ev Hanımı. (18.01.2025).
KK-8: Aynagül Aşimovna, Issıkgöl/Ceti Ögüz, 1950, Emekli öğretmen. (13 01.2024)
KK-9: Toktokan Murzaraimova, Oş/Özgen, 1948, Emekli memur. (02. 01.2025).
KK-10: Asan Bayzakov, Issıkgöl/Tüp, 1995, Öğretim üyesi. (02. 01.2025).
KK-11: Elmira Aydarova, Talas/Cengiz Aytmatov Ayılı, 1969, Muhasebeci, (02.01. 2025).

- KK-12: Buruluş Aydarova, Issıkgöl/Çon Kızılsu, 1949, Ev Hanımı. (02.01. 2025).
KK-13: İrselat Andurazzakova, Oş/Özgen, 1962, Emekli muhasebeci. (14.01. 2025).
KK-14: Colmat Taşmatov, Batken/Leylek, 1958, Emekli polis. (14.01. 2024).
KK-15: Abdurazak Palbanov, Batken/Leylek, 1960, Emekli memur. (14.12. 2024).
KK-16: Mirgül Bekmurzaeva, Oş/Kara-Su, 1981, Öğretim Görevlisi, (28.12. 2024).
KK-17: Yıldız Osmanova, Oş/Özgen, 1980, Öğretim Görevlisi. (30.01. 2025).
KK-18: Adalat Canbotoeva, Batken/Leylek, 1962, Emekli Öğretmen. (08.02. 2025).
KK-19: Aynaş İsaeva, Issıkgöl/Ak-Suu, 1965, Öğretmen. (18.01. 2025).
KK-20: Mayrambek Canışbekov, Narın/Atbaşı, 1964, Emekli memur. (22.12. 2024).

Kaynakça

- Abdesov, N. (1997). Meyman kütüü azemin bilesiz bi. *Ene Til*, 3/5, Fevral.
- Abduldadev, E. & İsayev, D. (ed.) (1969). *Kırgız tilinin tüşündürmө sözdüğü*. C. 1. Mektep.
- Abramzon, S. M. (1990). *Kırgızı i etnogenotiçeskiye i istoriko-kulturnıye syazi*. Kırgızistan.
- Abramzon, S. M. (1999). *Kırgız cana Kırgızistan tarıhı boyunca tandalma emgeker*. Fond-Soros.
- Akmataliev, A. (1993). *Baba saltı, ene adebi*. Şam.
- Akmataliyev A., K. Kırbaşev, M. Ömürbay Uulu, Ö. Şarşenaliyev. (2003). *Kaada-salttar ak batalar*, Ç.T. Aytmatov, M.D. Akayeva, vd. (Red.) Şam.
- Akmataliyev, A. (2015). *Kırgız tilinin tüşündürmө sözdüğü*. Arnasia Pres.
- Akmataliyev, A. (2000). *Baldarga arnalğan salt cana ırım-cırımdar*. Şam.
- Alimbekov, A. (1998). Kırgız elinde tarbiya saltı kaday ele, *El Agartuu* 5-6/98.
- Arıkoğlu, E., Alimova, C., Askarova, R. & Selçuk, B.K. (2017). *Kırgızca Türkçe sözlük II*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi.
- Asanov, Ü. A. (2012). “Kırgızistan” uluttuk entsiklopediyası. 4. Mamekettik Til Jana Entsiklopediya Borboru.
- Cumakunova, G. (2005). *Türkçe-Kırgızca sözlük*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi.
- Çelebi, M.S. (2017). *Türk kültür evreninde toy denizli örneği*. Kömen.
- Derleme Sözlüğü*. (1975). VIII. Türk Dil Kurumu.
- Hacı Bektâş-ı Veli. (2007). *Velâyetnâme*. Türkiye Diyanet Vakfı.
- İlhan, E. (2023). *Necâti bey divânı: Metin-bağlamlı dizin-işlevsel sözlük* [Yayımlanmamış doktora tezi] Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karataev, O.K. (2016). Kırgızdardagı ‘uç’ saltı cana anın tarıhiy-etnografialık paralelleri. *Çığış Taannunun maseleleri*, 930/2, 48-54.
- Kalilov, K. (1986). *Cakşı salt caşoo körkü*. Kırgızistan.
- Kariev, A. (2020). Kırgız halkının nişanlılık ile ilgili örf-âdetlerinin islam hukuku açısından analizi (18-19. yy.). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9/5, 4167- 4183.
- Kırgız etnografyası boyunca sözdük*. (2005). Haz. O. K. Karatayev, S.H. Eraliyev. Biyiktik.
- Koçkunov, A. (2013). *Etniçeskiye traditsii kırgızskogo naroda*. Kırgız Cer.
- Kola, F. (2022). Gedizli Kabûl divânı sözlüğü [bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük]. [Yayımlanmamış doktora tezi] Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Makkambaeva, Z. (2019). *Türkiye-Kırgızistan Dış Ticareti ve Kırgızistan Ticaret Kültürü*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Misirov, A. (1994). *İrim-cırımdar, tuş coruu, Uyku*. Kırgızstan.
- Moldokulova, D. T. (2016). *Kırgızdardın saltık cürüm-türüm madaniyatı (xix kılımdın ayağı-XX kılımdın başı)*. Sarıbayev T. T.
- Muratov, A. (2016). *Kırgız el pedagogikası: Eldik işenimler, tıymdar cana tabırkalar*, 2. Kitap. Turar.
- Murzubraimov, B. (1999). *Öz saltıbiz önügüügö öbölögö*. Kırgızstan.
- Paçacıoğlu, B. (2016). VIII.-XVI. yüzyıllar arasında Türkçenin sözcük dağarcığı. Kesit.
- Polat, K. (2019). *Beşikten mezara Kırgız Türkleri*. Berikan.
- Polat, K. (2007). “Kırgız halk dindarlığında dua fenomeni” *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet’e Katkuları Sempozyumu, 31 Mayıs-01 Haziran 2007 Bildiriler*. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Polat, K. & Ercan, H. (2024). “Kırgız Türklerinde Uğurlama Törenleri: Sosyal Bağlar ve Geleneksel Pratikler”, *Prof. Dr. Mustafa Yıldırım’a armağan*, S. Aslan, A. Çınar, A. Kurt (Ed.). Sonçağ Akademi.
- Seydakmatov, K. (1988). *Kırgız tilinin kısıkaça etimolojalık sözdüğü*. İlim Basımı.
- Soltonbekov, B. (1999). Kılımdardı karıtkan kırgızdın kaada salttı. *Aalam*, 10(3), 7.
- Taşmamatov, T. (1991). *Oy Güldörü (Eldik Çıkarma)* Biyiktik.
- Tınay Uulu, E. (2000). *Cooker kırgız elinin saltının, ürp-adatının kelip çıkışı cönündö bayan*. Turar.
- Üçer, M. (2001). Beşik eşik keşik sivas’ta ölümle ilgili inanışlar sözlü gelenek ve sivas mezarlıkları. *Erdem*, 13(39), 507-542.
- Yüce, M. (2021). *Sosyo-ekonomik yönüyle Kırgızistan ve Kırgız Türkleri*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: Keşik. LEHÇEDİZ, Tanıklı Türkçe Sözlük. <https://lehediz.com/> https://proxy.hacibayram.edu.tr:2815/tarama/pages/arama/arama_sonuc.php?s=Keşik (Erişim tarihi: 03.12.2024).

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).